

СТАТИСТИКА

УДК 348.242.2

Інституційне забезпечення формування інноваційних стратегічних структур продовольчої сфери і організаційно-економічний механізм їх функціонування**Рогатіна Л.П.**

кандидат політичних наук, доцент
кафедра економічної теорії та фінансово-економічної безпеки
Одеської національної академії харчових технологій

Стаття присвячена аналізу інституційного забезпечення у продовольчій сфері України. Розглядається система інститутів забезпечення продовольчої безпеки регіонів України і взаємозв'язок елементів інституційного середовища та індикаторів продовольчої безпеки. Моніторинг закордонного досвіду у формуванні державних та приватних інституцій доводить, що при чесній та рівноправній «грі» на ринку вигоду отримують усі. Тому пропонується запровадження декількох інституцій партнерства між державною владою та бізнесом у продовольчій галузі.

Ключові слова: продовольча безпека, державне управління, інституційне забезпечення, регіональний розвиток, продовольство, запаси, продовольча незалежність.

Рогатина Л.П. ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ СТРАТЕГИЧЕСКИХ СТРУКТУР ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ СФЕРЫ И ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ ИХ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ

Аннотация. Статья посвящена анализу институционального обеспечения в продовольственной сфере Украины. Рассматривается система институтов обеспечения продовольственной безопасности регионов Украины и взаимосвязь элементов институциональной среды и индикаторов продовольственной безопасности. Мониторинг зарубежного опыта в формировании государственных и частных институтов доказывает, что при честной и равноправной «игре» на рынке выгоду получают все. Поэтому предлагается введение нескольких институтов партнерства между государственной властью и бизнесом в продовольственной отрасли.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, государственное управление, институциональное обеспечение, региональное развитие, продовольствие, запасы, продовольственная независимость.

Rogatina L.P. Institutional provision of formation of innovative strategic structures of the food sphere and organizational and economic mechanism of their functioning

The article is devoted to the analysis of institutional support in the food sector of Ukraine. The system of institutes for providing food safety of Ukrainian regions and the interconnection of elements of the institutional environment and food safety indicators are considered. Monitoring foreign experience in the formation of public and private institutions proves that, with fair and equal "gaming" in the market, everyone gets the benefit. Therefore, several institutions of partnership between state authorities and businesses in the food industry are being proposed.

Keywords: food security, public administration, institutional support, regional development, food, supplies, food independence.

Постановка проблеми. Аграрний ринок потребує формування нових інституцій і механізмів, які забезпечать урегульованість процесів, відносин між економічними агентами. Інституційне середовище продовольчої безпеки повинне сприяти розвитку ефективного аграрно-продовольчого ринку, а регулювання розвитку повинне передбачати обмеження адміністрування ринків винятково ситуаціями, які загрожують продовольчій безпеці країни.

Інституціональне забезпечення формування інноваційних стратегічних структур продовольчої сфери включає нормативно-правове, організаційно-економічне, інфраструктурне та наукове регулювання. Ефективність регулювання цих елементів стає головною передумовою забезпечення продовольчої незалежності держави, формування конкурентного потенціалу галузі на внутрішньому і зовнішньому ринках, розв'язання соці-

ально-економічних, технологічних, екологічних та демографічних проблем.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. На проблеми та організацію інституційного забезпечення інноваційних стратегічних структур продовольчої сфери звертало увагу багато науковців, зокрема Гришова І.Ю., Россоха В.В., Крюкова І., Митяй О.В., Демчишен В., Біла С.О., Попович Д.В. та інші. Аналіз зарубіжного досвіду показує, що в Україні недостатньо розвинуті інститути партнерства між державою, бізнесом, ВНЗ. Тому виникає необхідність у поглибленому вивченні та пошуку відповідного інституційного механізму регулювання розвитку у продовольчій сфері.

Виклад основного матеріалу. Генеза нової інституціональної теорії суттєвим чином змінює погляди на розуміння ролі інституційного середовища у формуванні та підвищенні продовольчої безпеки країни. У цьому розумінні неможливо обійтися без формалізації впливу інституційного середовища, без вимірювання величини та напрямку цього впливу. Оцінка впливу інституційного середовища на продовольчу безпеку є складною процедурою з двох причин. По-перше, це складність оцінки параметрів самого інституційного середовища. По-друге, сучасний стан теорії та практики оцінювання продовольчої безпеки характеризується відсутністю універсальності розуміння результатів оцінювання. Серед основних елементів інституційного середовища соціально-економічного розвитку аграрного ринку, що впливають на продовольчу безпеку держави є [1]:

1) Елемент держави або державного регулювання, що впливає на інституційну підтримку аграрного ринку. Одним із напрямків впливу на продовольчу безпеку є державне регулювання в різних сферах. Головну роль в інституційному середовищі відіграє держава. Саме держава створює відповідні інститути, які підтримуються офіційними органами влади. Міцна держава – це сильні інститути, які за допомогою демократичних законів та процедур захищають права громадянина, підприємця, власності. Слабкий інституційний сектор підриває загальний економічний потенціал країни. У західних країнах держава ініціювала формування інституційного середовища залежно від ступеня розвиненості ринку та його здатності забезпечити урівноважений розвиток [2].

Найбільша державна підтримка сільського господарства на 1 га спостерігається в Японії (9,8 тис. дол./га), Південній Кореї (6,4 тис. дол./

га), Швейцарії (3,4 тис. дол./га), найменша – в Австралії та Новій Зеландії (3 дол./га) [2]. Крім того, у розвинених країнах передбачено державні субсидії, у % до вартості сільськогосподарської продукції. Так, найбільший цей показник зафіксовано у Швейцарії – 82%, Норвегії – 75 % та Ісландії – 73 %. У Японії цей показник становить 74%, а в США – 23%. До країн з найменшим рівнем субсидіювання сільськогосподарської продукції належить Австралія (10%) і Нова Зеландія (3%) [3].

2) Власність на землю та засоби виробництва. Впливає на значний спектр умов, що формують підвалини продовольчої безпеки, починаючи з того, на яких за розмірами територіях ведеться господарська діяльність, і закінчуючи рівнем матеріально-технічного оснащення.

Зокрема, сільськогосподарське виробництво в Україні ведеться на 70% території, у США – на 53 % [3]. При цьому основний фонд орних земель в Україні формують чорноземи (62 %), що свідчить про високий потенціал, який має наша країна у виробництві сільськогосподарської продукції, який без сумніву є головною основою зростання національного доходу і забезпечення продовольчої безпеки населення. Сільськогосподарський сектор забезпечує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність країни, формує 10% її валового внутрішнього продукту [4]. Зазначене підтверджує те, що цей елемент впливає на всі офіційні показники, крім добової енергетичної цінності раціону харчування людини, економічної доступності продуктів харчування, диференціації вартості харчування за соціальними групами та продовольчої незалежності за окремими продуктами.

3) Інфраструктура покликана забезпечувати доступ товаровиробників до покупців через мережу ринків, доріг, тощо. Її низький рівень розвитку призводить до обмеженості доступу до ринків реалізації продукції, інфляції та ін. Що безпосередньо має відображатися на всіх показниках продовольчої безпеки, крім показника добової енергетичної цінності раціону харчування людини і диференціації вартості харчування за соціальними групами.

4) Елемент конкуренції відображається як через рівень якості та екологічну безпечність товару, так і його доступність. Населення України забезпечується продуктами харчування вітчизняного виробництва тільки на 50%. Великі адміністративно-промислові центри на 70-80% залежні від зовнішнього поста-

чанья. Водночас імпортована продукція, як і продукція вітчизняного виробництва, також не завжди відповідає якісним та екологічно чистим параметрам. Продукція часто містить консерванти і добавки, заборонені до вживання в країнах-виробниках [5].

Держава повинна запроваджувати і наповнено використовувати механізм економічного забезпечення якості продукції за принципом «висока ціна за високу якість» для гарантування належної якості товарів на рівні виробників, переробних підприємств і кінцевих споживачів. Споживачі мають знати основні параметри якості харчової продукції, а для цього вони повинні одержувати потрібну інформацію та захист своїх прав. У цьому контексті великої ваги набуває соціальна відповідальність бізнесу в аграрному виробництві, на що неодноразово вказують вчені-аграрники [6, 7, 8].

5) Елемент праці, що безпосередньо впливає на доходи населення. Загальний рівень продовольчого споживання в Україні залишається низьким, а частка сімейних бюджетних витрат на придбання продуктів харчування висока і перевищує 60 %, тоді як у країнах ЄС вона становить – 15-25 % [9]. Одним із першочергових заходів для досягнення стабілізації продовольчої безпеки

повинно стати зупинення подальшого зниження реальних доходів населення, підняття купівельної спроможності. Це буде поштовхом для розвитку виробництва, активізації економічного життя. Стратегія стабільного економічного розвитку повинна забезпечувати планомірний відтворювальний процес аграрного виробництва та його ринку, збереження і захист довкілля, ресурсного потенціалу, підвищення життєвого рівня населення. Необхідно радикально змінити не тільки критерії і методи, а й підходи до управління та організації виробництва.

б) Елемент ціни. Інституційне середовище аграрного ринку повинно гарантувати продовольчу безпеку країни, однаковий розмір прибутку на одиницю витрат на витрачені кошти і ресурси кожного з виробників. Сучасний стан розвитку АПК України вкрай розбалансований, і проблема продовольчого забезпечення населення загострюється. Сільське господарство як головний продуцент сировини опинилося в лещатах економічно необґрунтованих цін на продукцію. Ця політика цін призводить до згорання виробництва продукції.

Розглянемо, які саме елементи інституційного забезпечення впливають на продовольчу безпеку у вигляді індикаторів і як вони впливають (рис. 1):

Рис. 1. Взаємозв'язок елементів інституційного середовища та індикаторів продовольчої безпеки [1]

Як бачимо, агропромислове виробництво, його можливості знаходяться у прямій залежності від взаємодії аграрної, переробної і торгової галузей. Всі складові взаємозв'язані та доповнюють одна одну. Їм повинна сприяти взаємовигідна мотивація, яка відповідає вимогам ринкової економіки, традиційному принципу взаємовідносин [1].

Всю систему інституційних елементів можна зобразити на схемі, поданій у рис. 2:

Проаналізовані елементи інституційного середовища продовольчої безпеки і досвід провідних економік світу свідчать, що найбільший вплив має державна влада у поєднанні з регіональним бізнесом. Виникає необхідність у створенні нових інституцій, які б формували принципово нові, інноваційні структури. Наприклад, Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР) є новим інститутом, мета діяльності якого – фінансування регіонального розвитку. Це інструмент, за допомогою якого держава формує регіональну політику. Його кошти за запитами місцевих рад до Міністерства фінансів України витрачаються

за такими напрямками: фінансування стратегій регіонального розвитку, фінансування державних програм у частині виконання заходів регіонального розвитку, програм подолання депресивності територій, програм соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць, фінансування розвитку транскордонного співробітництва

Ще одним прикладом нових інститутів є міжмуніципальне співробітництво, яке засноване на договірній основі між органами місцевого самоврядування, які об'єднують свої ресурси та зусилля задля вирішення територіальних проблем розвитку, реалізації спільних проєктів, підвищення якості життя тощо. Міжмуніципальне співробітництво значно розвинене у країнах Європи. Наприклад, у Франції існує 36,8 тис. комун. Після прийняття відповідних законів сформовано на добровільній основі 2573 об'єднання комун, до яких увійшли 90 % їх кількості і в яких проживає 85% населення Франції. В Угорщині законодавчо також передбачено створення об'єднань муніципалітетів. Міжмуніципальне співробітництво налаго-

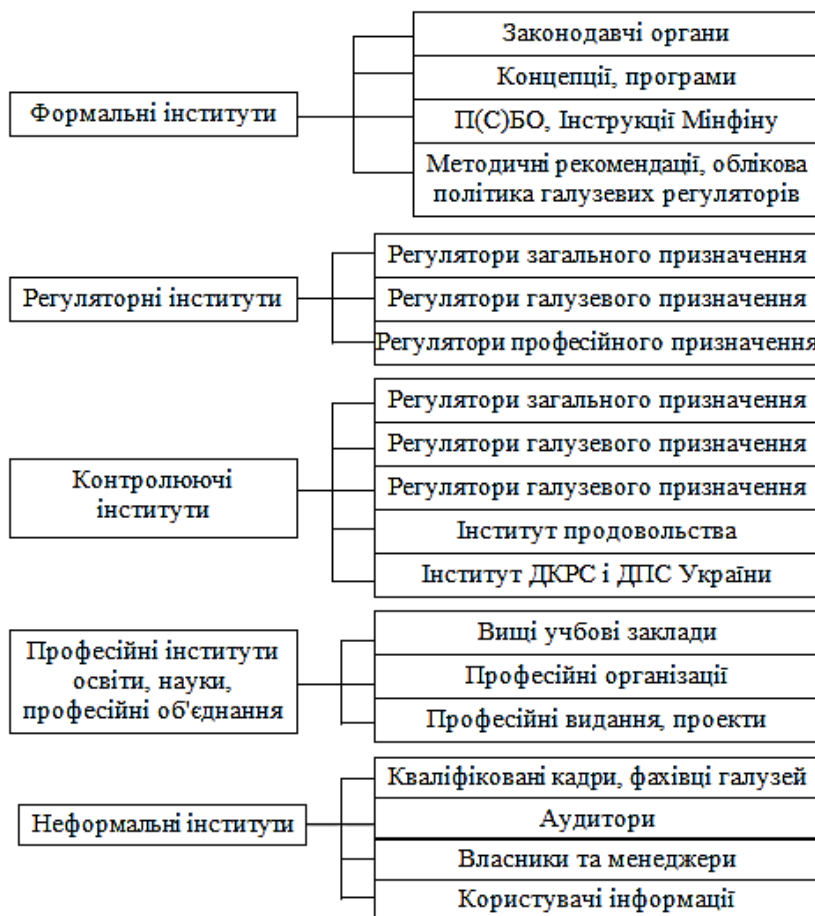

Рис. 2. Система інститутів забезпечення продовольчої безпеки регіонів України

джено у Вірменії, Польщі, Португалії, Македонії, Узбекистані. В Іспанії до об'єднань (синдикатів) комун входить половина їх загальної кількості. Цим синдикатам держава гарантує більш сприятливий режим надання інвестицій, порівняно з окремими комунами. Добре поширені добровільні об'єднання низових ланок адміністративно-територіального устрою у приміських зонах столиць та інших мегаполісах ФРН, Іспанії. Договірні відносини виключають диктат центру й забезпечують баланс інтересів всіх громад [10].

Організаційно – правові засади співробітництва громад, а також форми та механізми, його мотивування та фінансування закріплені в Законі України «Про співробітництво територіальних громад» від 17 червня 2014 № 1508 -VII.В Україні окремі регіони мають значну кількість міжмуніципальних угод районів та міст з районами та містами інших регіонів України і закордоння. Зокрема, міста і райони Харківської області мають 18 таких угод, укладені угоди між багатьма містами Закарпатської, Івано-Франківської та Львівської областей. Основні напрямки спільної діяльності – це торгівля, підприємницька діяльність, надання освітніх послуг, налагодження культурних зв'язків, забезпечення екологічної безпеки, розробка спільних проєктів залучення інвестицій [11].

Ще однією важливою формою інституційного забезпечення продовольчої безпеки є механізм державно-приватного партнерства, як одна з форм взаємодії держави та приватного сектору економіки, широко використовується у країнах із розвинутою ринковою економікою. Співпраця між державним і приватним секторами економіки дає можливість отримати бажаний рівень ефективності під час реалізації важливих для всієї країни масштабних проєктів. Світовою практикою господарювання сформовано декілька базових моделей (форм) партнерства державного і приватного секторів, що характеризуються особливими формами власності, фінансування й управління, а також строками реалізації проєктів. Найбільш поширеною формою державно-приватного партнерства є концесії [12]. Такий

підхід необхідно враховувати при реалізації концесійного механізму для забезпечення продовольчої безпеки України.

Як бачимо, інститути та інституції формують передумови та створюють певний механізм регулювання процесів соціального та економічного розвитку, що вкрай важливо для продовольчої безпеки. Проведений аналіз закордонних інноваційних структур різних форм взаємодії інституцій дав змогу переконатися у важливості їх застосування в Україні. Тому, для ефективного інституційного впливу на продовольчу безпеку держава повинна формувати та підтримувати політику інтегрованого підходу до агропромислового комплексу, стимулювати інноваційні процеси, гарантувати безпеку та якість виготовленої продукції.

Висновки. Основними елементами інституційного середовища забезпечення продовольчої безпеки є: держава, власність, праця, конкуренція, інфраструктура, ціна. Вони стимулюють виробництво, підвищують інвестиційну привабливість агропромислової галузі, ведуть до фінансової незалежності товаровиробників та поліпшення доступності, якості і безпечності продукції харчування. Методологія дослідження впливу інституційного середовища аграрного ринку на продовольчу безпеку має формуватися через виявлення зв'язків між інституціями та продовольчою безпекою, що характеризується ступенем впливу елементів інституційного середовища на продовольчу безпеку держави.

Інститути продовольчої безпеки формують передумови та створюють механізми регулювання соціально-економічних процесів ринкової поведінки, доходів, витрат, цін тощо. Проведений аналіз інституцій України дав змогу визначити, що формування інноваційних стратегічних структур продовольчої сфери включає нормативно-правове, організаційно-економічне, інфраструктурне та наукове регулювання, від ефективності якого залежить продовольча незалежність держави, стан конкурентного потенціалу галузі на внутрішньому і зовнішньому ринках, розв'язання соціально-економічних, технологічних, екологічних та демографічних проблем.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гришова І. Ю. Інституційне забезпечення аграрного ринку як чинник продовольчої безпеки [Текст] / І.Ю. Гришова, В.М. Бондаренко, В.Ю. Єліневський // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2015. – Том 19. – № 3. – С. 5-11.

2. Россоха В. В. Інституційне забезпечення управління господарською діяльністю аграрних підприємств / В. В. Россоха, О. М. Шарапа // Економіка АПК : міжнародний науково-виробничий журнал. – 2016. – № 10. – С. 73–82.
3. Мороз О. Теоретико-методологічні аспекти сучасної парадигми регулювання аграрного ринку [Текст] / О. Мороз // Вісник Вінницького політехнічного інституту – 2014. – № 5.
4. Крюкова И. А. Продовольственная безопасность Украины и проблемы ее обеспечения [Текст] / И. А. Крюкова, Н. Н. Бурдейная // Материалы международной научно-практической конференции «Теоретические и практические инновации в науке». (28.04.2012-30.04.2012). Часть 3. – Гданьск, 2012. – С. 141-146.
5. Шпикуляк О. Інституції аграрного ринку [Текст] : монографія / О. Г. Шпикуляк. – К.: ННЦ ІАЕ, 2013. – 480 с.
6. Гришова І. Ю. Соціальна відповідальність бізнесу як чинник соціально-економічного розвитку [Текст] / І. Ю. Гришова, Л. Є. Лебідь // Проблеми і перспективи економіки та управління : науковий журнал / Черніг. нац. технол. ун-т. – Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2015. – № 3.
7. Митяй О. В. Социальная ответственность бизнеса как направление улучшения социального развития агропромышленных предприятий [Текст] / О. В. Митяй // Социальная ответственность бизнеса: международная научно-практическая конференция (Тольятти, 10-11 декабря 2014 года): сборник научных трудов / Отв. ред. Ю. А. Анисимова. – Тольятти: Изд-во ТГУ. – 2014. – С. 46-56.
8. Митяй О. В. Структуризація дослідження проблеми продовольчої безпеки агропромислових підприємств [Текст] / О. В. Митяй // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. – Вип. 1. – Том 2. Економічні науки. – Полтава. – 2014. – С. 174-183.
9. Kryukova, I. A. The modern state of the food safety of Ukraine [Text] / I. A. Kryukova, Yu. V. Tanasiychuk. – Intuitional framework of the economy functioning in conditions of transformation: Collection of scientific articles. – Vol.1. – Deutschland, 2014. – P. 40-43.
10. Демчишен В., Толкованов В. Про деякі аспекти розвитку міжмуніципального співробітництва як інноваційного інструменту в реалізації державної регіональної політики в Україні // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/2326/>
11. Біла С.О. Стимулювання економічного зростання на місцевому рівні / С.О. Біла, О.В. Шевченко, М.О. Кушнір, В.І. Жук [та ін.]. – К.: НІСД, 2013. – 54 с.
12. Попович Д.В. Концесія як форма державно-приватного партнерства: сутність, переваги і недоліки застосування [Електронний ресурс] / Д.В. Попович // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2015. – № 1 (17). – С. 49-53.
13. Іртищева І.О. Державне регулювання розвитку інтеграційних систем в агропродовольчій сфері України в умовах глобалізації / І.О. Іртищева, Т.В. Стройко, М.І. Стегней // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 4. – С. 80–87.
14. Іртищева І.О. Інвестиційне забезпечення економічного розвитку аграрного виробництва / І.О. Іртищева, І.Д. Бурковський // Економіка АПК. – 2005. – № 12. – 71-73.